

Velike Tekije: Hodočašće srijemskih Hrvata Snježnoj Gospi na Tekijama

Ines Siuc*

Sažetak

Rad opisuje hodočašće srijemskih Hrvata na Velike Tekije 5. kolovoza prema iskazima kazivača te putem metode promatranja sa sudjelovanjem 2017. godine. Hodočašće je među srijemskim Hrvatima izraz pučke pobožnosti, a crkva Snježne Gospe na Tekijama mjesto je iznimne religijske važnosti za katolike koji žive na ovom području te mjesto međureligijskog i međuetničkog dijaloga. Rad donosi opis hodočašća i njegove mijene unatrag posljednjega stoljeća, opisuje prakse i procesije na samom hodočašću, te analizira ulogu žene kao prenositeljice pobožnosti i svećenika kao utjecajnih čimbenika u iskazivanju te pobožnosti.

Ključne riječi: hodočašće, pučka pobožnost, srijemski Hrvati

Uvod

Godine 2017. dobila sam priliku istraživati hodočašće u crkvu Snježne Gospe na Tekijama. Istraživanje¹ je provedeno u više lokaliteta u dva navrata: u travnju, kada su podatci prikupljeni polustrukturiranim intervjuima te u kolovozu, promatranjem sa sudjelovanjem na hodočasničkim danima. Sugovornici su mi bili pripadnici subetničke skupine srijemskih Hrvata, „najstarija hrvatska zajednica na području Vojvodine“, dio „relativno heterogene manjinske zajednice koja zbog različitih povijesnih okolnosti područje današnje Vojvodine (Bačka, Banat, Srijem) nastanjuju u različitim razdobljima (...)“ (Grbić 2014, 128). Lokaliteti u kojima je istraživanje provedeno su Srijemska Mitrovica, Novi Slankamen i Petrovaradin, koji je ujedno i mjesto najbliže crkvi na koju se hodočasti.

* studentica diplomskog studija na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju i na Odsjeku na turkologiju, hungarologiju i judaistiku, katedra za judaistiku u Zagrebu

¹ Istraživanje se provodilo u sklopu kolegija Prakse terenskog istraživanja koji se izvodi na preddiplomskom studiju etnologije i kulturne antropologije pod mentorstvom redovite profesorice dr. sc. Milane Černelić.

Prema Davoru Vukoviću s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, hodočašće „predstavlja jedno od temeljnih očitovanja čovjeka kao religioznog bića, te naj-snažnije izražava individualno i kolektivno religiozno iskustva svetoga“ (2017, 146) te hodočašće vidi kao potragu čovjeka samog za sobom, i potragu za „svetim mjestom i prostorom, u konačnici za svetim i numinoznim s kojim čovjek želi ostvariti odnos, te se ucijepiti u božansku stvarnost“ (ibid). Prema istom autoru, hodočašće uključuje četiri bitna elementa: motivaciju, sveti put ili putovanje, sveto mjesto ili svetište i sveto slavlje (usp. ibid 147-148). Prema tomu, za hodočašće je najvažnije imati motiv ili razlog, a sveti put ili putovanje je fizički čin putovanja, neovisno o tomu putuje li se iz Petrovaradina ili nekog udaljenijeg mjesta, dok je sveto mjesto određište koje ima neke posebne odlike zbog kojih se na to mjesto hodočasti, da bi se u konačnici ostvarilo sveto slavlje: „Na svetom mjestu se slavi niz obreda i obrednih svečanosti, prikazuje se žrtva, prinose se darovi, zaziva se božansko, dodiruju se svete stvari i predmeti, odvijaju se klanjanja, molitve, obavljaju zavjeti, itd. Sveto slavlje predstavlja vrhunac hodočašća i ispunjenje hodočasničkoga cilja, odnosno vrhunac susreta sa svetim“ (ibid).

U antropologiji je 1981. godine hodočašće definirano kao „putovanje koje poduzima osoba koja traga za mjestom ili stanjem za koje osoba vjeruje da utjelovljuje uzvišeni ideal. U najkonvencionalnijem smislu, kraj je hodočašća stvarno svetište na nekoj utvrđenoj geografskoj točki“² (Morinis 1992, 4).

U novijim istraživanjima u hrvatskoj etnologiji i kulturnoj antropologiji Marijana Belaj ističe kako se „danas granice pojma hodočašće izrazito propusne u raznim sekularnim smjerovima“ (2012, 7). Stoga pojam religijskoga hodočašća definira kao „osobno putovanje, fizičko ili metaforičko, kojim se ostvaruje subjektivno hodočasničko iskustvo - iskustvo blizine svetoga i neposredovane komunikacije s njim - a koje na hodočasnika ima transformativni učinak“ (ibid.).

Hodočašće na Tekije, ili Velike Tekije, kako ga zovu kazivači, može se promatrati i kroz prizmu pučke pobožnosti. Pri tomu pučku pobožnost definiram prema Marijani Belaj kao pobožnost koja obuhvaća „ukupnost različitih izvanliturgijskih i neliturgijskih vjerovanja, čina, stavova i stilova kojima se izražava odnos prema svetom a koji su uokvireni određenim povijesnim, kulturnim i društvenim okvirom te su u stalnom prožimanju sa službenom religijom“ (2005, 74). Štovanje Snježne Gospe tako je „štovanje svetaca zaštitnika (...) svojstveno pučkoj pobožnosti uopće“ (ibid. 2007, 48). Ipak, pri tomu se hodočašće ne treba svesti samo na izraz pučke pobožnosti, već ga treba promatrati kao „univerzalnu kulturnu pojavu te kao izrazito heterogen i mnogoznačan fenomen“ (ibid. 2014, 18). Iako se, dakle, hodočašće svakako može promatrati kao izraz pučke pobožnosti prema lokalnoj svetici zaštitnici, Tekijskoj Gospi, istraživanje je pokazalo da ima višestruko značenje. Političke promjene utjecale su na oblik ovoga hodočašća u jednakoj mjeri kao i uloga svećenika

² S engleskog prevela autorica za potrebe teksta; izvorni navod kako slijedi: „(...) the pilgrimage is a journey undertaken by a person in a quest of a place or state that he or she believes to embody a valued ideal. At its most conventional, the end of the pilgrimage is an actual shrine located at some fixed geographical point.“

koji su upravljali Tekijama, ili bili mjesni župnici u Srijemu, a na same Tekije dolaze mnoge etničke i religijske skupine. Tekije tako možemo promatrati kao mjesto iznimne religijske važnosti za katolike koji žive na ovom području i kao mjesto važno za stvaranje i potvrđivanje identiteta hrvatske dijaspore u Srbiji. Osim toga, ono je i mjesto međureligijskog i međuetničkog dijaloga.

Povijest hodočašća na Tekije

Mjesto hodočašća od iznimne je važnosti za svako hodočašće: „Hodočasti se s ciljem da se dođe do svetog mjesta. U tom vidu susreću se i isprepliću religiozan čovjek, prostor i sveto, odnosno božansko. Svetište označava određeni prostor, tj. mjesto koje je postalo važno i sveto zbog prisutnosti nekih božanskih sila, koje čuva memoriju na objave božanskog u kozmičkim fenomenima (hijerofanije ili epifanije), te postaje mjesto iskustva sa svetim, rezervirano za kult i štovanje. U svetištu, na određeni način, sveto postaje vidljivo i opipljivo“ (Vuković 2017, 149).

Ideja hodočašća temelji se, dakle, na tomu da postoji mjesto u kojem je sveto vidljivo i opipljivo, „upravo mogućnost neposredovane komunikacije sa svetim je ona posebnost koja hodočasnička odredišta razlikuje od drugih, ‘običnih’ svetišta svakodnevice“ (Belaj 2012, 35).

Sami razlozi hodočašća mogu biti raznoliki. Tekije svoj hodočasnički status zahvaljuju čudotvornoj slici i narativu o bitci koja se tamo dogodila. Svi moji kazivači ispričali su istu priču o povijesti Tekija i razlogu hodočašćenja baš u to mjesto.

Kazivačica Ljerka Deman iz Petrovaradina pojasnila je zbog čega je upravo to mjesto hodočasničko:

... to što se nedaleko od tog mjesta odigrala bitka, odlučujuća, i pravo čudo da jedna malobrojna vojska pobijedi jednu jaku tursku vojsku. Znači to je bilo čudo, i zna se da je taj princ Eugen koji je bio vojskovođa imao tu sliku, i molio se za pomoć Majci Božjoj, i očigledno je to bila njena pomoć, da se ne širi islam, nego kršćanstvo.

Drugi kazivač, Petar Marjanović iz Srijemske Mitrovice, daje odgovor koji objašnjava povijesnu pozadinu hodočašćenja na Tekije:

Tekije su istorijska stvar, nije religiozna samo, poslije je postala religiozna, ali Tekije su istorijska stvar. Eugen Savojski je 1716. godine pobedio tursku vojsku. A to se odigralo po, pisalo je na zidu a poslije su to skinuli, kao pitanje dal je to tačno ili nije tačno, to je 5. kolovoza 1716. godine je pao sneg. I pošto je to letno doba, brzo se otopio, a oni su imali šatore pod Dunava a tu ispod Tekije kad Dunav naraste poplavi sve. I kad se ta voda u pol leta otopila posle snega, poplavo je njih, oni su bili uznemireni. To je iskoristio Eugen Savojski i pobedio. Poslije su rekli, dal je to istina ili nije, on se molio Majki Božjoj i donio je sliku Santa Maria Maggiore iz Rima i prozvao je Snežnu Gospu što je pao sneg. I od tada se to slavilo.

Iz ovog i sličnih iskaza može se zaključiti da se Gospi Tekijskoj pridaje značaj zbog pobjede koju je Eugen Savojski izvojevao nad nekršćanskom turskom vojskom.

Ujedno je to i razlog zbog kojega se u ovo mjesto još uvijek hodočasti. Više kazivača povezuje Gospu Tekijsku sa slikom Marie Maggiore, iako se sama priča pomalo razlikuje, kako je očito iz prethodnih iskaza. Na upit odakle to znaju, kazivači također odgovaraju prilično homogeno, pa tako Ivan Reves iz Srijemske Mitrovice odgovara: *Pa župnik svake godine priča pred Tekije, pa smo valjda nešto naučili!*

U Novom Slankamenu su mi kazivačice spomenule da su takve priče čule i od svojih starijih, te da *ima knjiga i piše od kad je i što je i što se događalo; Tekije se zove knjiga.*

Pitanje kako znaju što se zbilo na Tekijama često je bilo dočekano s iznenađenjem jer su kazivači vjerojatno pomislili da dovodim u pitanje njihovu povijest, ili da je to opće poznato, zbog čega su često reagirali defenzivno, brzim odgovorima. Smatram kako to pokazuje koliko je za ovaj graničarski kraj bitna povijest, a osobito povijest u kojoj su na pobjedničkoj strani upravo oni, graničari, zbog kojih turska vojska nije odmaknula dalje. To je tek jedna od prvih naznaka koliko su Tekije upisane u identitet ne samo katolika već i kršćana u Srijemu.

Prema seminarskom radu „Biskupijsko svetište Gospe Snježne na Tekijama“ studentice Željke Klavžar s Teološko-katehetskog instituta u Subotici, povijest samog svetišta seže u srednji vijek. U srednjem vijeku na mjestu današnje crkve nalazila se bogomolja Blažene Djevice Marije koja je srušena 1526. godine, a na njenom je mjestu podignut muslimanski vjerski objekt, od tada poznat u narodu kao Tekije. Ovu džamiju Turci napuštaju po svojem odlasku iz Petrovaradina 1687. godine te se ona pretvara u crkvu Bezgrešnog Začeca Djevice Marije. Svoj konačni značaj ta crkva dobila je 1716. godine, kada u sukobu turske vojske i austrijske pod vodstvom Eugena Savojskog, nadmoćna turska vojska doživljava iznenađujući poraz zbog kojega Eugen Savojski daruje sliku Bogorodice s Djetetom u naručju petrovaradinskoj crkvi Bezgrešnog Začeca. Tu je sliku, prema predaji, nosio sa sobom na bojišnice i bio uvjeren u njenu pomoć. Od tada je crkva stavljena pod zaštitu Gospe Snježne, odnosno Gospe Tekijske, i njen najznačajniji objekt ostala je darovana slika. Zbog te slike se na ovo mjesto hodočasti na blagdan Gospe Snježne, 5. kolovoza, na načine koji će biti opisani u nastavku teksta. Drugi hodočasnički datum, koji se među kazivačima pokazao kao manje popularan, blagdan je Malih Tekija. Male Tekije slave se u znak sjećanja na obnovu crkve 1754. godine na blagdan svetih roditelja Djevice Marije, svetog Joakima i Ane, 26. srpnja (usp. Klavžar 2016, 2-3).

Kako se hodočasti?

Hodočašće na Tekije je u razdoblju od Drugog svjetskog rata do danas doživjelo brojne promjene. Prema iskazima većine kazivača, do Drugog svjetskog rata sva su sela na hodočašće išla pješice. Radilo se o hodočašću na koje je išlo cijelo selo, pri čemu bi neki muškarci vozili kola na kojima su se vozile stvari i poneka djeca ili starije osobe koje nisu mogle pješačiti cijelim putem. Postoje iskazi o tome kako su u Starom Slankamenu tradiciju prilagodili svojem ribarskom identitetu i na hodočašće pristizali čamcima. Međutim, o ovoj praksi razgovarala sam samo s kazivačima koji

su to samo načuli, ne i doživjeli. Na terenu praksa nije potvrđena, a kazivače iz Starog Slankamena nisam uspjela pronaći pa ne mogu točno utvrditi kada se prestalo hodočastiti na ovaj način.

U Srijemskoj Mitrovici običaj pješačenja na hodočašće promijenio se gotovo odmah nakon 1945. Nakon toga se na hodočašće išlo vlakom ili osobnim automobilom, ali i danas se najčešće odlazi autobusom u organizaciji župe. Dva tjedna prije priprema se popis zainteresiranih za hodočašće te se prikuplja novac za autobus u iznosu od 200 dinara. Kazivač Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice ističe da iako se ide autobusom, što nije svima „pravo“ hodočašće, on u tomu uživa jer svejedno osjeća zajedništvo te uspijeva odraditi sve što tijekom hodočašća treba, poput pjevanja i molitve, te smatra da to nije moguće ostvariti kada se putuje individualno. Iznosi osobna iskustva hodočašća:

A nekad se išlo peške, nije bilo organizovano autobusa nego se išlo peške na Tekije i iz Mitrovice i iz svih sela ovih naših sremskih. To se moralo dva dana ići tamo i nazad. Nisi za jedan dan mogao stići, i zato si i noćio, jednu noć ili kako već. Vraćalo se kući, pa kad stigneš taj dan natrag.

U iskazu Ivana Barata osobito je zanimljivo preneseno iskustvo hodočašća njegove bake, s kojom je o tomu razgovarao:

Moja baka je išla, kao devojka, i njena mama i sestre njene, još nisu bile udane, i išle su tamo. Pričala mi je kako se sprema da ponese hrane, nije se imalo za kupiti na Tekijama, nego spremiš, poneseš i to imaš za sebe. I ona kaže to se spremalo nekoliko dana da nosiš pa se onda to tako nosilo, to se zvalo bahot. A imam negdje zapisano baš. To je bila marama, u nju staviš sve i vežeš na krajeve i to staviš na ramena. Nije bilo ruksaka, tako se nosilo u marama sve kod nas. Ne na glavama, nego kod nas u maramama. Išla su i kola, konjska, i to si stavio u kola da ne nosiš stalno, i to se vozilo a ljudi su išli peške. I onda kad baš te bake, pokojne sad, pričaju ko devojke mlade pa kaže pa kad uhvatimo korak pa pevamo ko vojska (imitira takvo pjevanje)! A istu pesmu, posle sam došao i ja i one su meni pevale već kad su bile babe. Znalo se gdje se odmara, u kojoj crkvi, da ručak ili već što te zatekne, pa se i noćilo u tim crkvama usput pa nastaviš za Tekije. Znali 4, najmanje 3 dana si morao ić ako si išao peške, eto to znam iz priča.

Kod ove priče bih istaknula da su na hodočašće išli svi, ali se uloga žene kao prenositeljice znanja o hodočašću može iščitati i na temelju sugovornika odabranih za ovu temu, koje su mahom bile žene, kao i iskaza muškaraca koji su najčešće govorili o tomu prema svjedočenju njihovih majki ili baka, koje su hodočastile pješice.

Često su kazivači u Srijemskoj Mitrovici spominjali da su ovom prigodom bili u crkvi na Tekijama što, međutim, nisu poimali kao hodočašće jer su došli autobusom. Na pitanje je li bio sam na hodočašću, kazivač Ivan Kovačić iz Sremske Mitrovice odgovara:

Nisam. Bio sam jednom davno, organizirano autobusom ovako, inače ovako nisam išao jer moj posao, radio sam u smenama, prva, druga, radilo se i subotom nekad, i što ja znam, nisam išao, ja nisam, kao mlad.

Kazivači iz Srijemske Mitrovice često su manje vrednovali odlazak na Tekije autobusom u odnosu na onaj pješice. Kako je ranije spomenuto, nekima je samo važno moli li se i pjeva, ali drugima je bilo iznimno bitno da se na to hodočašće treba ići pješice, makar takav pothvat sami nisu poduzeli. Kod drugih hodočašća nisu imali taj problem. Tako je Evica Španović iz Srijemske Mitrovice, a rodom iz Vukovara, na moje pitanje je li hodočastila na Tekije odgovorila negativno, iako svake godine ondje odlazi autobusom. Kada sam ju upitala je li išla na neka druga hodočašća, rekla mi je da svake godine autobusom odlazi na hodočašće u Međugorje.

Iz Srijemske Mitrovice u zadnjih desetak godina jedna skupina mladih ljudi doista odlazi na hodočašće pješice. To je i opisao jedan od kazivača, Bojan Kadar iz Srijemske Mitrovice, koji na taj način hodočasti, rekavši mi kako je to način *koji smo mi naučili od naših starih*, te njih pet ili šest odlazi na to hodočašće kada su u mogućnosti, odnosno kada zbog posla ili studija nisu bili u nekim drugim gradovima u vrijeme Velikih Tekija, glavnog hodočasničkog blagdana 5. kolovoza. Prvi korak koji navodi je *prvo se dobro obezbedimo tko što nosi*. Pripreme su iscrpne jer je hodočasnicima potrebna voda i hrana, ali osim toga su potrebne i vreće za spavanje, odjeća u kojoj će moći ući u crkvu (duge hlače nasuprot kratkima u kojima pješake), posebna odjeća ispod odjeće u kojoj pješake kako ne bi dobili osip od znoja i niz drugih predmeta kao što su lijekovi i kreme protiv bolova. Pješake dva dana, zbog čega se kreće 3. kolovoza i stiže 4. kolovoza. Na povratku se pridružuju hodočasnicima koji su pristigli autobusom. Glavni je blagdan 5. kolovoza, no prema iskazu kazivača iz Srijemske Mitrovice, mnogo manje ljudi dolazi samo na taj dan jer je važnija procesija sa svijećama koja se održava 4. kolovoza, dan uoči Snježne Gospe. Hodočasnici koji pješake iz Srijemske Mitrovice putem rade stanku u Rumi, a prenoće u vrećama za spavanje na benzinskoj crpki zbog dobrog osvjetljenja te kako ne bi bili na putu gdje bi ih zbog slabe vidljivosti mogla zadesiti neka nezgoda. Bojan Kadar zaključuje riječima: *I u biti to je to, hodočašće kao hodočašće, podneo si žrtvu, tako reći izmolio si se, razmišljao si o nekim stvarima*.

U Petrovaradinu je pomalo drukčija zbog blizine samog mjesta crkvi. Troje od četvero mojih kazivača bili su na razne načine zaposleni na Tekijama, u razna doba svoga života. Zbog toga samo jedna kazivačica, Ljerka Deman, ima iskustvo hodočašćenja slično onome vjernika iz udaljenijih lokaliteta. Ona je osim na blagdan Velikih Tekija hodočastila, te još uvijek hodočasti, na blagdan Male Tekije te svake srijede, subote i nedjelje. Na te dane bi se zadržala na misi na Tekijama, ali osobito je istaknula Velike Tekije. Bio joj je to važan trenutak druženja, prvenstveno s bratom, ali i s prijateljicama, a kasnije s mužem i kćeri. Smatra da su *za svakog Petrovaradinca, Tekije duboki pečat duhovnosti, kršćanstva i vere*. U sjećanje su joj se trajno urezale slike hodočašća kakvo je bilo nekad:

Rijeke hodočasnika su se slivale pješke prema Tekijama. To je bilo nešto, roditelji, djeca, nešto veća, ne baš bebe, ali već koje se i nosi i koje već nešto se buni da ga bole noge i tako dalje, ali sve je to išlo, hrlilo Gospi. I onda to, ta slika da oni odmah idu da se poklone Gospi, da se zadržavaju u adoraciji, molitvi, to se vidjela živa vjera naroda.

Kazivačica nije bila spremna komentirati današnju situaciju, iako je s oklijevanjem zaključila kako je možda u današnje vrijeme manje ljudi na Tekijama.

Ostali kazivači, kako je spomenuto, bili su zaposleni na Tekijama. Bili su tutori kao Josip Grginčević ili Ivan Klein. Tutor je na Tekijama obnašao sve pomoćne poslove za svećenika. Ivan Klein navodi da su oni kosili prije nego su takvi zadatci došli pod nadležnost države, a Josip Grginčević ispričao je kako su s oltara morali sklanjati novce u škrabicu koju su nosili u župni dvor, prebrojiti hodočasnike i obavljati slične zadatke. Iskoristili bi priliku da se pomole, no na Tekije su dolazili ranije i ostajali ondje dulje no što traje samo hodočašće, kao i kazivačica Marija Kračun koja je bila kuharica na Tekijama. Svoje dužnosti prestali su obnašati zbog starosti, a iz istoga razloga ne mogu sami pješačiti na Tekije te najčešće odlaze osobnim automobilom. Kazivač Josip Grginčević ne ide na Tekije iz zdravstvenih razloga zbog kojih ne može niti voziti sam, a odlazi na hodočašće kada mu se ukaže prilika da ga neki član obitelji odveze. Ipak, sjeća se kako je prije Drugog svjetskog rata postojao običaj da djevojke obučene u bijelo nose sliku Snježne Gospe u crkvu, i kako je njegova majka u tomu sudjelovala. Sam se zavjetovao Gospi prije nego što je radio na Tekijama, za vrijeme služenja obveznog vojnog roka. Dok je bio na vojnom roku u udaljenom mjestu, Josipova je buduća žena prestala odgovarati na njegova pisma, te se on molio Gospi Tekijskoj da ga puste kući za Novu godinu kako bi potražio svoju djevojku. Takav dopust, prema njegovim riječima, bilo je gotovo nemoguće ishoditi. Kada je stvarno dobio dopust, zasluge za to pripisao je Snježnoj Gospi:

Ja sam se molio da dođem za Novu godinu kući i ako mi se to ostvari da ću prvo svratiti na Tekije. I ja sam došao brzim vozom u pola 12 iz Beograda, sišao u Karlovcima, pješke išao do Gospe da se zahvalim, i onda sam išao tražiti suprugu gdje je na dočeku.

Svoju djevojku je i pronašao, te mu je ona kasnije postala žena.

Kazivači Ivan Klein i Marija Kračun, koji sada više ne rade na Tekijama, vode onamo svoje unuke, odnosno praunuke. Marija Kračun, rodnom iz Srijemskih Karlovaca, a udana u Petrovaradin, sjeća se kako su Karlovčani išli na hodočašće prije Drugog svjetskog rata, kada su išli pješice i kada je ta cijela procesija zaustavljala promet i po njenom kazivanju imala veći značaj nego danas. Iako je danas to još uvijek hodočasničko mjesto te dolazi puno ljudi, smatra da previše ljudi dolazi automobilom i autobusom pa događaj gubi na svečanosti.

U Novom Slankamenu običaj hodočašćenja pješice zadržao se najdulje. Sve do Domovinskog rata devedesetih godina stanovnici Novog Slankamena pješačili su na Tekije. Kada je izbio rat, mnogo se Slankamenaca odselilo, a netrpeljivost između pravoslavnog i katoličkog stanovništva zadržala se i do danas, iako kazivači ističu kako se zbog njihova smanjenog broja ne događa velik broj incidenata, osim u vrijeme izbora ili u iznimnim situacijama kakva je bila suđenje hrvatskim generalima. Tako Marica Krčelić kaže: *od kako sam mogla krenit peške do Tekija, išla sam dok se išlo, a išlo se do pred rat? Do 90., 91., 92. se išlo uvek peške na Tekije.* Ista kazivačica opisala je i hodočašće stanovništva Novog Slankamena:

I baba i deca i tko god se osećao da može, mlada, mladi, tko god se osećao da može, kola su išla u pratnji ako netko posustaje dok je bilo konja i kola tako se išlo, onda tko posustaje taj malo sedne. Ti su nam nosili torbe, čebade, jer se spavalo tamo. Onda kad odemo tamo onda sidemo, kola su i konje parkirali dolje na ono parkiralište gdje su sada autobusi. Onda idemo malo niz izvor da se umijemo. Tu je bio ručak i onda idemo na kalvariju. A kalvarija je bila u Majuru. Bila je sv. Roka crkva, odemo u crkvu, prvo kad odemo na Tekije obiđemo tri puta oko crkve, pevamo, izmolimo se, onda nam župnik kaže kad će se krenit, onda se malo umijemo, jedemo, tko je gladan, ruča. Onda se opet skupimo pred crkvom, križ napred, i do Majura. Onda uđemo u crkvu tu se otpeva pesme, malo se izmoli, tu nas dočeka njihov župnik, tu su stajale postaje križnog puta. I to smo išli tako skroz okolo naokolo na breg, na bregu su bile, i sad je ili su srušili, tamo su bila tri križa. Tu je bilo kao tu je Isus raspet i u tom bregu je bio Isusov grob, kip Isusov, e tu smo molili i ispevali, održala se kao mala misa i tu nam župnik pričao, onda se vraćamo nazad u crkvu da se pozdravimo sa crkvom i onda smo se vraćali isto tako litijom, procesijom do Tekija. E onda uvečer smo mi imali koliko nas je bilo 3, našu misu slankamenačku, pa su imali Mađari, Rusini, mislim znalo se, i onda se to objavljivalo kad je čija misa. (...) I onda kad je prošla i ta misa, onda su nam prikazivali filmove. Svete. Celu noć! Tko je hteo da sedi, taj je mogao da sedi. Tko je htio da ide u crkvu da obilazi oko oltara Gospinog zavet, i to smo išli mi, ali nekad nismo ni mogli uć u crkvu koliko nas je bilo. I onda da se obiđe zavet tko je zavjetovan Gospi Tekijskoj, taj je palio sveće, ovo, ono, išlo se i celu noć se nije spavalo.

Ovakvo hodočašće u Slankamenu se zadržalo najdulje od svih posjećenih lokaliteta. Razloge tomu nije moguće utvrditi, jer ni sami Slankamenci ne nude odgovor, ali istodobno glasno izražavaju neodobranje sadašnjeg hodočašćenja autobusom, a naglašavaju da ih je svake godine sve manje. Pri tomu, „oni“ su srijemski Hrvati, dok pravoslavaca i pripadnika ostalih vjeroispovijesti ima, ali o njima ne govore posebno. Slankamencima je osobito teško što su u obnovi crkve uklonjeni svi votivi. Marica Krčelić komentira: *Ova deca nemaju u što ni verovati više.* Uklanjanje votiva koje su ostavili oni koji su se zavjetovali, neovisno o tomu radi li se o štaki, odljevima šaka, naočala ili neki drugih predmeta iz crkve i njihovo izmještanje u podrumsku izložbu za kazivače negira djelotvornost lokalne zaštitnice, Snježne Gospe. To se uklapa u ideju koju u svojem tekstu iznosi M. Belaj da je „... na puk imao veliki utjecaj onaj svetac čija se svetost ogleda u djelotvornoj i aktivnoj čudotvornosti“ (ibid. 2005, 94).

Molitve i pjesme

Na hodočašću se neovisno o načinu hodočašćenja pjevaju pjesme i moli. *Molimo krunicu, kako, da gledamo da svatko izmoli po jednu deseticu. Onda, ako nas ima sedam u grupi, ne pridržavamo se da krunica ima pet „Zdravo Marijo“ nego svatko izmoli po jednu deseticu, ne mora biti standardno. Par*

puta nas je išlo i četiri pa smo molili po dva puta, znači normalno. (Bojan Kadar, Srijemska Mitrovica)

Kazivači koji idu autobusom molitvu su opisali na sličan način, iako njihova molitva razumljivo traje koliko i traje put autobusom, te se češće moli u autobusu a pjeva se kada se stigne do crkve. Pjevaju se, ovisno o lokalitetu, marijanske pjesme ili liturgijske pjesme, ili jedno i drugo. Pjesme koju svi pjevaju je „O Tekijska Gospo sveta“:

*O Tekijska Gospo Sveta, da si stoput zdravo.
Ti si sto i više ljeta doma našeg slava*

*Zdravo Gospo od Tekija, čuj naš glas,
Ne daj da nas dušman bije,
Brani, brani Majko nas.*

*Ti obrana jesi domovine jaka
Tu si četu svu razbia okrutnih Turaka
Tornjevi ti vitki, bijeli srce nam raduju
Čvrstu vjeru i ufanje u nam pobuđuju.³*

Zanimljivo je kod navedene pjesme da se ona, prema iskazima kazivača, od lokaliteta do lokaliteta pjeva na isti tekst ali je melodija drugačija. Na taj se način nekada moglo prepoznati iz kojeg mjesta stižu hodočasnici na Tekije.

Tko sve dolazi na Tekije?

Iako su Tekije primarno katoličko mjesto, na njega dolaze katolici iz više mjesta, uključujući pravoslavce i grkokatolike. Ovo je očito u misama koje se održavaju na vanjskom oltaru, te unutarnjem oltaru. Nekad se održavala i posebna grkokatolička misa, dok prema iskazima kazivača pravoslavci uvijek sudjeluju na katoličkoj misi. Svečana je misa ona na hrvatskome jeziku. Prethode joj misa na njemačkom i mađarskom, a neki kazivači smatraju da postoje još i misa na slovačkom ili romskom jeziku. Također, dolaze grkokatolici i pravoslavci koje prepoznaju po drugačijem načinu križanja, a grkokatolike po njihovoj misi na drugom jeziku, staroslavenskom. Ponekad se druge vjerske skupine prepoznaje isključivo po prijašnjem poznanstvu, a ne vidljivim obilježjima druge vjere koje bi oni pokazivali na Tekijama. Ističu se i etničke skupine koje na Tekije dolaze ako su odjeveni drukčije, pa se tu prepoznaju Bunjevci jer oni pristižu u nošnjama, a nekada su tako dolazili i Slovaci iz okolnih sela.

Poseban je slučaj skupina Roma koja dolazi na Tekije. Stav prema njima razlikuje se od lokaliteta do lokaliteta. U Petrovaradinu se o njima govori s iznimnim poštovanjem. Svi kazivači ističu kako su Romi jako pobožni ljudi koji dolaze kod Gospe, a najviše ostavljaju kod oltara po pitanju novaca, svijeća, ručnika i sličnih predmeta. Oni iz crkve izlaze tako da Gospi ne okreću leđa, dakle unatraske, što je za

³ Ovdje donosim tek dio pjesme, one kitice na koje su me uputile da se najčešće pjevaju. Pjesmu je skladao župnik Ilija Okruglić, a prepisujem je od kazivača Ivana Barata iz Srijemske Mitrovice.

Petrovaradinke izraz velike pobožnosti. U Srijemskoj Mitrovici stav prema Romima je ravnodušan. Svjesni su da i oni dolaze na Tekije, no ne petljaju se previše u razloge dolaska Roma niti se zamaraju njima, te iako su ih kazivači spomenuli kada sam ih upitala za skupine koje dolaze na Tekije, nisu ih posebno isticali. U Novom Slankamenu po prvi puta moji su kazivači umjesto Romi upotrijebili pejorativno Cigani, te je ovdje stav prema Romima negativan budući da se smatra da dolaze samo zbog prilike da nešto prodaju. Kazivačica Marica Krčelić iz Slankamena je iskaz o njima povezala sa svojim nezadovoljstvom aktualnim mjesnim svećenikom:

E sad su ovih par godina Cigani nas obasuli na Tekijama! I, ja do mojih 65 godina nisam znala da treba ići iz crkve unatrag, a sad kako imamo ovog popu on je ošo po ciganski. Mi smo se izmolili Gospi, obišli zavet i prekrstili (ustaje). I idem, Cigani su počeli ići unatrag (demonstrira) tako i naš popa ovaj Berislav. Pa majko mila, ja idem iz crkve, verujte mi ja budem besna! (smijeh prisutnih). Šta ću ja sad raširit Gospi ruke da misli da nisam ništa ukrala? Cigani su rekli da su oni zato što su bili uvijek okrivljivani da oni kradu, e zbog tog oni idu iz crkve, ja pitala jednu Ciganku. Jednu staru, u dimijama, cigančuru pravu. I ja kažem ajde sad vi meni recite zašto idete iz crkve unazad? Kaže: da Gospa vidi da mi nismo ništa uzeli. Kad naš popo i on sad ide! Ja stanem pored njega pa baš idem ovako (okrenutim leđima). Neću da idem tako, nisam ništa ukrala i neću!

Uloga žene

Kako sam istaknula ranije, uloga žene u hodočašću je bitna u vidu prenošenja vjere, načina hodočašćenja, kao i uspomene na hodočašće. Žene smatraju žene pobožnijima dok muškarci kažu da se među ženama vjera više vidi, ali ona nije jača (ni slabija) nego među muškarcima. U prosjeku je više mojih kazivačica išlo češće na Tekije nego kazivači pa su žene ujedno i vidljivija hodočasnička skupina. Žene su nekada pripremale hranu, iako danas svaki hodočasnik svoj obrok sprema sam, a nisam naišla na slučaj u kojem hodočasnik ili hodočasnica ide sa svojom bližom obitelji pa se jedna osoba brine za svu hranu ili sve piće. Budući da se najčešće na hodočašće ide u društvu prijatelja ili samostalno, sve pripreme se tako i obavljaju u tom krugu. No, danas jedina skupina koja organizirano pješači na Tekije isključuju žene iz takvog hodočašćenja. Po iskazima iz Novog Slankamena, kod njih takve razlike nije bilo, a slično se nije moglo primijetiti niti u Petrovaradinu jer su žene pješačile. Ipak, hodočasnici koji zadnjih nekoliko godina pješače iz Srijemske Mitrovice objasnili su mi to na sljedeći način:

U principu, izbegavali smo vodit cure. Nismo smeli ni... poučeni iskustvom recimo u župi, radimo, trčimo, igramo odbojke, bilo šta, brzo se umore. Bojali smo se da će doći do jednog mesta i reći ja dalje ne mogu, e onda netko mora čekati s njom ili ostati s njom, s njima. A opet, ne možeš ih pustiti same u grupi, gde noćiti, 4-5 cura, malo je nezgodno. Tako da, u principu, koliko se ja sećam, nisu cure išle na hodočašće. Iako, a dobro ja čujem po ostalim mestima, po

Mariji Bistrici i tako, većim tim marijanskim svetištima, svi idu, idu i velike grupe. A dobro, malo je to drugačije u Hrvatskoj, a i opet, 35 km možeš preći u cugu i nemaš venca. Svi koji idu, primjer Marija Bistrica, svi dođu u jednom danu i puno njih peške dolazi, međutim, 30-35 km po ravnom, i 60 sa onim vencem, znaš malo je drugačije, mi tu cure se nismo usuđivali povesti baš zbog toga. Ne zato da se bojim dal će biti nekih, ne znam, između muškaraca i cura dal odnosa, dal, ne to, nego jednostavno to fizički. Dešavalo nam se isto da smo se popeli na venac i dečka je bolela noga toliko da je on rekao da ne može dalje i mi smo mu rekli slušaj nema veze, sedi tu na klupu, tuda prolazi autobus, mi ćemo samo javiti nekom od roditelja tko ide da ćeš ti čekati tu i tu, sedi za 3-4 sata će doći i tako je to bilo. Ali ostavio si dečka, normalno, on sedi, čita novine, neće mu nitko prići niti bilo što dobaciti. Ne mislim opet, kad kažem dobaciti, ne mislim da će curama na nacionalnom, nego zato što su cure. Znaš, i naide dva-tri pijana momčića, momka i, nismo htjeli da se oslanjamo na to. Jer jednom kad se napravi greška, odmah sve pada u vodu iduće godine, i odmah se vode ljudi tim razmišljanjem što će biti ako se desi. (Bojan Kadar)

Razlog isključivanja žena iz hodočašća na koje se odlazi pješice motiviran je nastojanjem da ih se zaštititi, kako od tjelesnoga napora tako i od mogućih opasnosti na putu. U vrijeme kada je cijelo selo sudjelovalo u hodočašću nije bilo upitno sudjelovanje žena. Zato smatram da ovaj iskaz potvrđuje da su u ovim zajednicama još uvijek naglašene patrijarhalne vrijednosti koje se često ne dovode u pitanje kod pripadnika mlađe generacije.

Uloga svećenika

Prema iskazu kazivača, lokalni svećenici mogu uvelike utjecati na popularnost hodočašća, kao i na način na koji se hodočašće obavlja. Tako je u Novom Slankamenu svećenik relativno omražen, kao što se moglo vidjeti i iz ranijih iskaza. Smatraju kako zajednicu tjera od crkve, umjesto da je uz nju čvršće veže. Po pitanju hodočašća je situacija za njih donekle kompliciranija. Svećenik iz Novog Slankamena na hodočašće je uvijek išao s mještanima, te su istaknuli kako *naš Mikloš je išao peške, i Mikloš i naš Edo. E ovaj ide autobusom ali mislim, dobro, što se tiče Tekija, odviše nam je svet.* Na Tekije ih vodi, no tamo je *popo ošo po ciganski*, odnosno prihvatio je praksu druge hodočasničke skupine, zbog čega nastaju tenzije. U Srijemskoj Mitrovici ističu kako je svećenik, a osobito kapelan, angažiran i sve organizira sam, te čak mladima omogućava da idu besplatno na hodočašće. Takav angažman zajednica vrednuje iznimno pozitivno. Petrovaradinski svećenik obično je i upravitelj Tekija. Svećenici koje se postavi kao upravitelje Tekija imaju osobito značajnu ulogu. Nema osobe kojoj nije poznat Ilija Okruglić, a još je manje onih koji se ne sjećaju Stjepana Millera. O Milleru najviše imaju za reći Petrovaradinci, a najviše ističu njegov doprinos u obnovi crkve. Tako kazivač Josip Grginčević kaže:

Dočekao sam našeg Millera [istaknula autorica] koji je bio na Tekijama i obnovio ih. On je obnovio crkvu sa sporedne i unutarnje strane, puno je toga

napravio. Napravio je taj dom, tu je bila jedna stara trošna zgrada. Htio je, imao je ambicije da radi jednu zgradu veliku na toj lijevoj strani gdje je i crkva međutim tu je sada križni put. A inače je tu trebalo biti i projekt i sve, ali tadašnja partija se bunila kao što će Miller da pravi hotel.

U istom lokalitetu, Marija Kračun ističe: *Miller je to kupio, kupio jednu njivu ispred Tekija i to jako veliku i tu je ograđeno, tu se sad dolazi sa šatorima, a Ivan Klein dodaje: tu je parking, i tu je mjesto za prodaje tih raznih što prodaju, bombone i svašta i zajedno zaključuju: E, to je danas i dalje tako, kad je on to sve sredio.*

Sličnog je mišljenja Ljerka Deman, hodočasnica iz Petrovaradina, koja nije bila zaposlena na Tekijama: *A ovaj velečasni Miller koji je napravio taj baldahin, a on je dozvolom napravio kuću. Oni su u brdo usjekli i napravili takav smještaj lijep za 30-40 osoba.*

Osim što je glavni pokretač obnove crkve, Miller je i osoba koja je objavila molitvenik koji svi kazivači posjeduju (Slika 1).

U molitveniku su sadržane sve molitve i pjesme koje se uobičajeno pjevaju na Tekijama, a u govoru se taj molitvenik uvriježilo zvati Millerov molitvenik. Tako

Slika 1. Molitvenik Gospe Tekijske kojega je uredio S. Miller. Snimila Ines Siuc u crkvi Snježne Gospe na Tekijama, 4. travnja 2017. godine.

je trenutačni upravitelj Tekija pao u nemilost nekih Petrovaradinaca jer smatraju da je neorganiziran, ne isplaćuje na vrijeme sve koji sudjeluju na dan Velikih Tekija, i nije dovoljno zainteresiran za održavanje tog hodočašća. S jedne strane, zbog ove činjenice neki već gube volju za daljnji rad na Tekijama, iako su u prethodnom razdoblju bili zaposleni kao tutori ili vodiči za strance. S druge strane, na samom hodočašću, trenutačni volonteri zadovoljni su radom rektora Tekija. Smatraju kako je u ove dvije godine od kada je on došao sve transparentnije, odnosno očito je u koje se svrhe koriste financijska sredstva, raspodjela zadatka je jasnija. Kazivači s kojima sam razgovarala u Petrovaradinu mahom su bili članovi Hrvatskog kulturnog prosvjetnog društva *Jelačić* i prema iskazima kazivača iz Petrovaradina i s Te-

kija, oni su prije mnogo više sudjelovali u organizaciji hodočašća. Iskazi tako upućuju da se događaju promjene. Nekima to ne odgovara pa zato odustaju od rada na Tekijama, a istodobno postoje oni koji na Tekijama rade dugi niz godina i na opisane situacije i prijepore se ne obaziru.

Hodočašće na Velike Tekije 2017. godine

Kako bih bolje razumjela ovaj fenomen i njegov značaj za skupine koje dolaze na hodočašće, odlučila sam se i sama uputiti na hodočašće na Velike Tekije. Na hodočašće sam išla organiziranim prijevozom iz Srijemske Mitrovice. Na dan hodočašća, 4. kolovoza, župnik je zakazao okupljanje ispred crkve u Mitrovici. Srijemska Mitrovica na hodočašće je ove godine krenula s dva autobusa, od kojih su u jednom bili stariji ljudi i hodočasnici iz Rume, a u drugom su se autobusu nalazili većinom mladi i djeca, u kojem sam bila i ja. U autobusu sa starijim vjernicima bio je svećenik Edo, a u „dječjem“ autobusu kapelan Mario. Bilo je zanimljivo vidjeti kako se već putem manifestira određeni nedostatak interesa djece, što mi je bilo naznačeno u raznim intervjuima, no ipak me je iznenadilo, jer autobus kao da je nevidljivom crtom bio podijeljen na dva dijela. Djeca, uglavnom osnovnoškolci, a u crkvi ministranti, smješteni u stražnjem dijelu autobusa, cijelo su hodočašće shvatili kao školski izlet. Glasno su slušali glazbu i zabavljali se. Ta je podjela na dvije grupe u autobusu najviše došla do izražaja nakon što se jedan od vjernika ustao i započeo moliti kronicu. Iako kronicu nisam imala, pridružila sam se molitvi, zajedno s dvoje djece koju su sjedili iza mene. Molili su stariji ljudi koji su sjedili u prednjim dijelima autobusa, a djecu je nekoliko puta trebalo upozoriti da se stišaju, dok im molitva krunice nije pala na pamet. Nakon što su približno na pola puta vjernici izmolili kronicu, u prednjem dijelu autobusa pjevali su pobožne pjesme.

Na samom usponu do Tekija je na nekoliko trenutaka naš dolazak na hodočašće postao upitan kada je autobus u kojem sam se nalazila počeo ispuštati dim, te smo morali stati, a uzrok je bila visoka temperatura koja je utjecala na ovogodišnje hodočašće na ovaj i još mnogo načina. Oba su dana temperature prelazile 35 stupnjeva Celzijevih, kojoj se pripisuje ovogodišnja smanjena posjećenost hodočašća, i zbog čega je bilo iznimno teško izdržati trenutke na suncu i na misama na otvorenom. Srećom, sve je prošlo bez (meni poznatih) incidenata, a i autobus koji se pregrijao ipak je u konačnici krenuo i stigao na odredište. Po dolasku na Tekije, mnogi su primijetili smanjeni broj ljudi. Najprije smo krenuli u ophod oko crkve. Uz samu crkvu postavljene su otvorene ispovjedaonice s unutarnje strane, prema oltaru, dok je desna strana blizu cesti bila idealna za pjevanje nabožnih pjesama. Pri ulasku u crkvu, na glavni ulaz, pjesma je odjekivala i hodočasnici iz Srijemske Mitrovice okupili su se oko oltara i pjevali liturgijske pjesme, a najglasnije je zaorila himna svetišta, „O Gospo Tekijska“. U jedva sat vremena prije svečane mise u 19 sati, hodočasnici su se požurili ispovjediti, a kapelan i svećenik iz Srijemske Mitrovice su se pridružili svećenicima koji su ispovijedali vjernike. Neki su se odlučili iskoristiti priliku da odu do izvora svete Ane (Slika 2). O izvoru sv. Ane u kazivanjima nije bilo rečeno mnogo, ali

*Slika 2. Izvor svete Ane na Tekijama.
Snimila Ines Siuc, 4. travnja 2017.*

su gotovo svi moji sugovornici istaknuli kako do izvora moraju kada jednom dođu na Tekije. Ljerka Deman rekla je kako se smatra *da je to voda, pošto je i ona svjedok događaja, da je sveta i blagoslovljena, i ljekovita. Strpljivo su ljudi išli i čekali na red, netko je punio i veći balon, netko samo čašicu, netko se samo umio i koji gutljaj, ali svi su dočekali.*

U Novom Slankamenu, kazivačice Marica Krčelić i Mira Jurković rekle su kako obje s Tekija donose vodu kući i čuvaju je u bočicama. Marica Krčelić ističe da se radi o posebnoj vodi jer:

Kad bi metnila dva dana vodu mogu kakvu našu bilo s koje česme i ima da se pozeleni flaša, da se uvati krečnjak, što bi rekle babe stare, žabokrečina. Ovo meni stoji voda!

Tom vodom se treba blagosloviti kuću i staju, a po potrebi koristiti za bolove. Tako kazivači tom vodom ponekad umiju lice, a ponekad i otpiju koji gutljaj. Ponukana ovim

*Slika 3. Okupljanje prije mise u 19 sati.
Snimila Ines Siuc, 4. kolovoza 2017. godine.*

iskazima, na hodočašću 2017. spustila sam se do izvora. Budući da su se usporedo obavljale ispovijedi, nije mnogo ljudi moglo do izvora, ali nekolicina je zaista punila boce i umivala se na izvoru. Mnogi od njih su se do izvora spustili teško prohodnim, strmim putem iako su hodali sa štakama.

Misa u 19 sati bila je dobro posjećena. Na njoj se, kako je i bilo za očekivati, veličala Snježna Gospa kao glavna tema mise (Slika 3).

Misu predslavi srijemski biskup Đuro Gašparović, i ne traje više od sat vremena. To je za neke iznenađenje, jer misa obično traje dovoljno dugo da padne mrak kako bi se krenulo u procesiju iza slike. Ipak, nakon sat vremena mise, i po blagom danjem svjetlu, rektor Tekija daje upute o redosljedju povorke i poziciji Gospine slike. Slika je na čelu povorke, a slijede je svećenici i ministranti. Prema uputama, iza slike formira se kolona ljudi sa zapaljenim svijećama. Iza slike i svećenstva kreću ostali hodočasnici na križni put. Mnogi koji su sjedili blizu oltara sada se spuštaju ispod oltara na otvorenom kako bi se priključili povorci što bliže svećenicima, a njihova uvježbanost u tom pokretu spomenuo mi je kazivač Ivan Reves jer je već pri izboru mjesta za sjedenje na misi vodio računa o tome da kasnije budemo što bliže čelu povorke. Ljudi u povorci prema vlastitoj odluci pjevaju, mole ili jednostavno razgovaraju jedni s drugim. Procesiju su predvodili svećenici i biskup, te se ona kreće oko križnog puta (Slika 4.).⁴ Prizor je impresivan čak i uz danje svjetlo jer dugi križni put s usponom omogućava dobar pogled na cijelu procesiju. Slika Gospe je naravno na svoje odredište stigla prva, a iza nje ljudi hodaju još dvadesetak minuta prije nego procesija završava.

*Slika 4. Procesija sa svijećama nakon mise.
Snimila Ines Stuc, 4. kolovoza 2017. godine.*

⁴ Iz tog razloga nije bilo moguće fotografski obuhvatiti cijelu procesiju.

Nakon mise ljudi se zadržavaju u blizini, posjećuju postavljene štandove, završavaju ispovijedi i molitve. Mnogi ćaskaju sjedeći na klupama. Ne mogu procijeniti u kojoj je mjeri takav razvoj događaja posljedica ranije završene mise, budući da je vrijeme odlaska autobusa dogovoreno po dolasku na Tekije i ne vjerujem da je bilo moguće promijeniti vrijeme polaska zbog ranije završene mise. Osim toga, svećenici koji su došli sa svojim župljanima u prenoćištu imaju organiziranu večeru. Na toj sam se večeri našla i sama jer sam noć provela u prenoćištu s volonterima i ministrantima. Za večerom sam imala priliku porazgovarati sa sjemeništarcima iz Đakova, koji su na Tekijama prvi put bili na prošlogodišnjem hodočašću kada je obilježena 300. godišnjica. Oni su se na ovogodišnjem hodočašću našli kao pomoćni ministranti, a došli su isključivo svojom voljom jer su im se Tekije neopisivo svidjele godinu prije. Iako su nekad hodočasnici noćili u crkvi i oko nje, sama nisam vidjela nikoga tko je prenoćio. Prema Ljerki Deman, nekada se održavao *prigodni program koji je mlade jako zanimao*, a iz crkve su se iznosile klupe na kojima se moglo spavati te je *tu je bio prazan prostor pa su sa malom djecom stavljali ćebad i legli. I tko je htio do oltara, morao si da paziš da ne staneš na nogicu, na nekoga*. Ipak, kako u crkvi nisam bila cijelu noć već sam spavala u prenoćištu preko puta ceste, ujutro su mi na upit o tome jesu li hodočasnici ostali spavati u crkvi potvrdili kako je nekolicina ljudi zaista to učinila, no program koji je nekad postojao više se ne održava.

Jutro glavnog dana svečanosti, 5. kolovoza, započelo je križnim putem u 7 sati. Na križnom putu našle su se uglavnom pripadnice mađarske manjine, koje su došle upravo zbog križnoga puta, ispovijedi i mise na mađarskom jeziku u 9 sati. Kroz vrlo kratke razgovore koje sam s njima vodila, utvrdila sam da je njihovo sudjelovanje u hodočašću drugačije od srijemskih Hrvata. Iako poštuju mjesto kao sveto i povijesno bitno, njihova je tradicija dolaska kraća, i u prošlosti su dolazili autobusom. Moje sugovornice, i pokoji sugovornik, ne sjećaju se da su njihovi preci ikada dolazili pješice na Tekije. Dvoje mladi ljudi sa starijim gospođama na Tekije su došli u svečanoj mađarskoj nošnji. Razlog tomu je što starije gospođe još uvijek nose nošnje i u svakodnevnom životu, a mladi su zainteresirani za očuvanje baštine te koriste svečane prigode sa puno ljudi kao što je hodočašće na Tekije da bi pokazali svoju nošnju, kako se ona ne bi zaboravila.

Osim mađarske manjine, na Tekije dolazi i romska populacija koju su mi kazivači spomenuli još na prvom terenskom istraživanju. Nažalost, sami pripadnici romske manjine bili su vrlo nepovjerljivi prema meni te u dva provedena razgovora nisu slobodno odgovarali na moja pitanja. Ipak, kazivačice s kojima sam razgovarala potvrdile su dio narativa o njima. One nisu bili kršćanke, no dolazile su sa svojim obiteljima na Tekije jer su vidjele da se tu događa nekakvo slavlje u kojem su htjele sudjelovati. Mole se za zaštitu, a na oltaru ostavljaju novce, iako nemaju naviku kupovati suvenire ili se Gospi zavjetovati za nešto. Rektor Tekija u svojem je iskazu istaknuo da Romi Bogorodicu doživljavaju kao simbol plodnosti, ali to vjerovanje nije potvrđeno među samim Romkinjama s kojima sam razgovarala.

Iako sam Rome očekivala među prodavačima koje sam obišla ujutro 5. kolovoza, na njih nisam naišla. Prodavači na Tekijama su, barem ove godine, ljudi iz raznih

Slika. 5. Tekijski štand i prodavačice. U ponudi su svijeće i flaširana voda sa izvora sv. Ane. Snimila Ines Siuc, 5. kolovoza 2017.

dijelova Srbije koji prodaju molitvenike, biblije, krunice, nakit i svima zapamćene *licitare* sa slatkišima. Svi prodavači s kojima sam razgovarala dolaze već niz godina, *licitari* najdulje – koji su kroz nekoliko generacija dolazili prodavati na Tekije. Najzanimljivije je što su prodavači u velikoj mjeri razočarani sve manjom posjećenošću Tekija zbog koje većina planira prestati dolaziti jer su na novčanom gubitku, a vručine u vrijeme hodočašća za mnoge postaju pretjerane i stariji prodavači strahuju za svoje zdravlje pa je i to razlog zbog kojeg su u dvojbi hoće li doći iduće godine u isto vrijeme. Tekije imaju u svoje prodajne štandove na kojima se mogu nabaviti svijeće za procesiju, i flaširana voda s izvora sv. Ane (Slika 5).

Nakon jutarnje svete mise na njemačkom i mađarskom jeziku, najviše je okupljenih ljudi za misu u 11 sati na hrvatskome jeziku, koja se smatra glavnom misom dana. Prostor ispred vanjskog oltara u potpunosti je popunjen. Misu predslavi beogradski nadbiskup Stanislav Hočevar, a pomažu mu srijemski biskup, rektor Tekija te okupljeni svećenici. Misa traje preko sat vremena, te se uglavnom ponavlja poruka mise prethodne večeri, uz dodanu propovijed iznimno srdačno dočekanog nadbiskupa.

Hodočašće završava krajem svečane mise. Autobusi odlaze nakon još jednog organiziranog obroka za svećenstvo, dok osobni automobili odlaze i prije. Slika se premješta natrag u crkvu, te se tako glavni oltar ponovno seli u zatvoreni prostor. Jedini koji ostaju u popodnevnim do večernjih sati volonteri su tekijskog svetišta koji čiste, prikupljaju i broje milodare, i malom misom u 19 sati službeno završavaju s ovogodišnjim hodočašćem.

Prije ručka, kratko sam razgovarala s rektorom Tekija Ivanom Rajkovićem. On je, kao što su mi i kazivači spomenuli ranije, rektor na Tekijama zadnje dvije godine.

Glavni mu je zadatak pobrinuti se za organizaciju blagdana Velikih i Malih Tekija, a ostatak godine prima druge hodočasnike koji dolaze razgledati crkvu i prisustvovati misi. Na pitanje tko sve dolazi na hodočašće, odgovara:

Znači, uvijek Srijemci dolaze, ali bude iz Banata, dolaze iz Hrvatske, bilo je ovaj puta iz Iloka. Dok nije bilo granica je to daleko više bilo, nekad su iz Iloka dolazili pješke i tako, išli kod njih, Ilača isto za Veliku Gospu, to je bio Srijem jedan, i onda je ostao mali dio zapadnog Srijema u Hrvatskoj pa je to sad sve otežano.

Rektor je cijelo vrijeme proveo u druženju s ostalim svećenicima i volonterima, i obnašao je svoju svećeničku dužnost tako što je ispovijedao i sudjelovao u svećanim misama na hrvatskome jeziku.

Iseljeni srijemski Hrvati

Noć uoči Tekija imala sam priliku porazgovarati i s Jakovom Ivančićem, koji je potpredsjednik Društva iseljenih Hrvata iz Srijema u Osijeku. Kazivač mi je rekao kako se na obilježavanje 300. obljetnice Tekija 2016. godine društvo sakupilo i išlo se u čak tri autobusa. To nije uobičajena praksa jer oni na hodočašće idu svatko osobnim prijevozom i nemaju naviku organiziranog odlaska na Tekije. Sada je umirovljenik, no u vrijeme kada je bio zaposlen uvijek je 4. i 5. kolovoza poslodavcima najavio da će uzeti slobodan dan za hodočašće, koji su, prema njegovim riječima, uvijek imali razumijevanja za to. Nadalje ističe:

... te mlađe generacije nemaju doticaje i ako im se u kući to tome ne priča, nema tu više, to je za njega nešto strano. Ustvari, postaje strano, nažalost. Tako da sve manje i manje ljudi dolazi. Ali generacije moje, nešto stariji i nešto mlađe koji su odavde otišli, kao formirane osobe, oni znaju što su Tekije i oni dolaze.

U vrijeme kada su formirane granice i nije se moglo slobodno prelaziti iz Hrvatske u Srbiju, razdoblje koje je prema njegovoj procjeni trajalo od 1995. do 1998., iseljeni Hrvati su za Tekije organizirali svečanosti u izletištu „Emaus“ u Slavoniji jer su htjeli na bilo koji način obilježiti blagdan. Koliko je za njegovu generaciju svetište na Tekijama još uvijek bitno dočarao mi je trenutnim planom društva da o svom trošku izradi drvenu skulpturu koju će darovati crkvi na Tekijama.

U Velikoj Gorici sam imala priliku razgovarati s Marijanom Jergovskim i njegovom ženom Dinkom, predsjednikom Udruge Petrovaradinaca, koja čini dio društva *Ban Jelačić*, a u Hrvatskoj djeluje u okviru Zajednice protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata. Kazivač je iskaz počeo rečenicom *jel bilo hodočašće ili nije, to je nama bila crkva u sklopu mjesta*, ali je kasnije nastavio govoriti o hodočašću. Istaknuo je važnost Gospine slike koja se u petom mjesecu iz crkve sv. Jurja, gdje je zimovala, nosila na Tekije i pratile su je procesije vjernika. Dinka i Marijan Jergovski svake su godine nakon preseljenja u Hrvatsku išli na Tekije, osim u ratnim godinama, ali samo individualno jer:

Ne ide se organizirano iz Hrvatske uopće. Teško je organizirati jer nas ima puno i po cijeloj Hrvatskoj. (...) Netko ima još tamo rodbine, netko nema, pa je teško organizirat smještaj, netko bi bio dva dana, netko tri, teško je svima ugoditi.

Ipak, posebno im je bilo važno doći na 300. obljetnicu Tekija, iako su morali propustiti hodočašće 2017. godine. Potvrdili su iskaze koje sam čula od Jakova Ivančića – oni koji su na Tekije išli dok su živjeli u Srijemu, nastavili su i dalje hodočastiti, ali na drugačiji način. Značaj Tekija za njih tako nije ovisan o granicama i života u (relativnoj) blizini svetišta.

Zaključak

Srijemski Hrvati već preko 300 godina hodočaste u crkvu Snježne Gospe na Tekijama 4. i 5. kolovoza svake godine. Razlog hodočašćenja je čudotvorna slika Snježne Gospe koja je prema predaji stajala u šatoru Eugena Savojskog, vojskovođe kršćanske vojske u sukobima s Turcima u 18. stoljeću, koji se molio Gospi te za svoju pobožnost bio uslišen čudom snijega u kolovozu zbog kojega je pobijedio tursku vojsku. Hodočašće se tijekom vremena promijenilo jer se sve do Drugog svjetskog rata na hodočašće išlo grupno, odnosno stanovnici svakog sela zajednički su pješačili do crkve. Nakon Drugog svjetskog rata nastupilo je doba komunizma kada se nije prestalo ići u crkvu, ali se više nisu mogle organizirati pješačke procesije kroz više sela jer je izražavanje vjere bilo zabranjeno, odnosno nije bilo poželjno otvoreno ju pokazivati. Tako se nakon Drugog svjetskog rata kreće u pojedinačnoj organizaciji, a zajednički se odlazilo vlakom ili autobusom u organizaciji župe. Postoje sela koja predstavljaju iznimku, poput Novog Slankamena, odakle se hodočastilo pješice sve do Domovinskog rata, nakon kojega se više ne hodočasti na taj način. Danas pješice hodočaste samo mladi iz Srijemske Mitrovice, kada im to obveze na poslu ili fakultetu dopuste. Zbog navedenih obveza ponekad izostanu samo neki te se takvo hodočašće održi, ali ima godina kao što je bila 2017. kada se ne hodočasti pješice. U budućim bi istraživanjima bilo zanimljivo pratiti hoće li se pješačenje na Tekije nastaviti, ili će praksa ponovno zamrijeti. Bilo bi uputno nadalje pratiti promjene koje nastaju u sklopu samog hodočašća, poglavito one koje se tiču smanjenja broja ljudi koji na Tekije dolaze. U sklopu toga, bilo bi zanimljivo utvrditi hoće li ponovno doći neki od prodavača koji su 2017. iskazali nedoumice u ponovno postavljanje štanda na Tekijama, s obzirom na to da se ta dva fenomena događaju u korelaciji.

Ovo je kratko istraživanje pokazalo da je značaj samo ovog hodočašća, odnosno crkve na Tekijama, za srijemske Hrvate danas višestruk. Uz već naznačena otvorena pitanja, može se zaključiti kako se hodočasnici Tekijskoj Gospi mole iz osobnih pobuda i da zaštititi narod i kršćansku vjeru. Hodočašće je mjesto na kojem oni afirmiraju svoju vjeru, te pokazuju da su još uvijek prisutni na tom prostoru. Tijekom samoga hodočašća ostvaruje se miran suživot s pripadnicima drugih vjerskih i etničkih skupina, koji u drugim okolnostima nije sasvim moguće provesti, prvenstveno s pravoslavnim stanovništvom. Tako je crkva Snježne Gospe na Tekijama mjesto dijeljene povijesti za sve stanovnike Srijema, mjesto na kojem se slobodno prakticira zajedničko vjerovanje u Gospu.

Popis kazivača:

Petrovaradin:

- Josip „Joca“ Grginčević, r. 1937.
 Ljerka Deman, dj. Bogner, r. 1942.
 Marija „Marica“ Kračun, dj. Kamra, r. 1933.
 Ivan Klein, r. 1950.

Srijemska Mitrovica:

- Bojan Kadar, r. 1988.
 Ivan Kovačić, r. 1941.
 Petar „Pera“ Majanović, r. 1939.
 Evica Španović, r. 1947.
 Ivan „Ivica“ Barat, r. 1960.
 Ivan Reves, r. 2000.

Novi Slankamen:

- Marica Krčelić, dj. Fijal, r. 1946.
 Marija Čačić, dj. Križanić, r. 1947.
 Mira Jurković, dj. Barković, r. 1951.
 Ivan Gregurić, r. 1963.

Na Tekijama:

- Segi Erszebet, r. 1961., Srbobran
 Ilona, r. 1951., Srbobran
 Elizabeta Horoček, r. 1957.
 Vlč. Ivan Rajković, rektor Tekija

Literatura:

- Belaj, Marijana. 2005. Vjernik i njegov svetac zaštitnik. U: *Studia ethnologica Croatica* 17/1: 73-107.
- Belaj, Marijana. 2007. Sveci zaštitnici u pobožnosti zajednice: studija o Krivome Putu kod Senja. U: *Studia ethnologica Croatica*, 19/1: 47-74.
- Belaj, Marijana. 2012. *Milijuni na putu. Antropologija hodočašća i sveto tlo Međugorja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Belaj, Marijana. 2014. Religijske teme u hrvatskoj etnologiji u proteklih četvrt stoljeća. U: *Etnos, religija i identitet: naučni skup u čast Dušana Bandića 11-12. 04. 2014.*, 13-23.
- Grbić Jakopović, Jadranka. 2014. *Multiplificiranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identiteti*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press.
- Klavžar, Željka. 2016. Biskupijsko svetište Gospe Snježne na Tekijama. U: *Seminarski rad iz Sakralne umjetnosti*. Subotica: Teološko-katehetski Institut.

- Morinis, Alan. 1992. Introduction: The Territory of the Anthropology of Pilgrimage. U: *Sacred Journeys. The Anthropology of Pilgrimage*, ed. Alan Morinis. Westport, Connecticut – London: Greenwood Press. 1-28.
- Vuković, Davor. 2017. Fenomenologija hodočašća. U: *Gospi Tekijskoj. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog simpozija prigodom 300. obljetnice svetišta Gospe Tekijske*. Đakovo: Biblioteke Diacovensia. 146-160.

Summary

Big Tekije: Pilgrimage of Croats from Srijem to the Holy Mary of the Snow at Tekije

The paper describes the pilgrimage of Croats from Srijem to Big Tekije on 5th August, according to the testimonies of the tellers and through the observation method with participation in 2017. Pilgrimage among the Croats from Srijem is an expression of folk devotion, and the Church of the Holy Mary of the Snow at Tekije is a place of great religious significance for the Catholics living in this area and the place of inter-religious and inter-ethnic dialogue. The paper gives a description of the pilgrimage and how it changed from the previous century, describes the practices and processes at the pilgrimage itself, and analyzes the role of a woman as the transmitter of the devotion and the priests as influential factors in expressing this devotion.

Key words: pilgrimage, folk devotion, Croats from Srijem

